

DOMSTOLENS DOM
den 16 maj 2000 *

I mål C-78/98,

angående en begäran enligt artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG), från House of Lords (Förenade kungariket), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i de vid den nationella domstolen anhängiga målen mellan

Shirley Preston m.fl.

och

Wolverhampton Healthcare NHS Trust m.fl.,

och mellan

Dorothy Fletcher m.fl.

och

Midland Bank plc,

* Rättegångsspråk: engelska.

angående tolkningen av artikel 119 i EG-fördraget (artiklarna 117—120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136—143 EG),

meddelar

DOMSTOLEN

sammansatt av ordföranden G.C. Rodríguez Iglesias, avdelningsordförandena J.C. Moitinho de Almeida, D.A.O. Edward och R. Schintgen samt domarna P.J.G. Kapteyn (referent), J.-P. Puissochet, G. Hirsch, P. Jann och H. Ragnemalm,

generaladvokat: P. Léger,

justitiesekreterare: byrådirektören L. Hewlett,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

- Preston m.fl. och Fletcher m.fl., genom D. Pannick, QC, J. Cavanagh och J. McNeill, barristers, befullmäktigade av Bronwyn McKenna, solicitor,
- Wolverhampton Healthcare NHS Trust m.fl., genom C. Booth, QC, och T. Kerr och C. Lewis, barristers, befullmäktigade av Sharpe Pritchard, solicitors,
- Southern Electric plc m.fl., genom P. Elias, QC, och J. Coppel, barrister, befullmäktigade av H. Lewis, solicitor,

- Midland Bank plc, genom P. Elias och J. Coppel, befullmäktigade av T. Flanagan, solicitor,

- Sutton College m.fl., genom M. Tether, barrister, befullmäktigad av Norton Rose, solicitors,

- Förenade kungarikets regering, genom S. Ridley, Treasury Solicitor's Department, i egenskap av ombud, biträdd av N. Paines, QC,

- Europeiska gemenskapernas kommission, genom juridiske rådgivaren C. Docksey, M. Wolfcarius, rättstjänsten och N. Yerrell, nationell tjänsteman med förordnande vid rättstjänsten, samtliga i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 20 april 1999 av: Preston m.fl. och Fletcher m.fl., företrädda av D. Pannick, J. Cavanagh och J. McNeill, Wolverhampton Healthcare NHS Trust m.fl., företrädda av C. Booth och C. Lewis, Southern Electric plc m.fl., Midland Bank plc och Sutton College m.fl., företrädda av P. Elias, J. Coppel och M. Tether, Förenade kungarikets regering, företrädd av J.E. Collins, Assistant Treasury Solicitor, i egenskap av ombud, biträdd av N. Paines och R. Hill, barrister, Irlands regering, företrädd av A. O'Caomh, SC, och E. Barrington, BL, och kommissionen, företrädd av C. Docksey, M. Wolfcarius och N. Yerrell,

och efter att den 14 september 1999 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 House of Lords har genom beslut av den 5 februari 1998, som inkom till domstolens kansli den 23 mars samma år, i enlighet med artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG) ställt tre frågor om tolkningen av artikel 119 i EG-fördraget (artiklarna 117—120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136—143 EG).

- 2 Frågorna har uppkommit i tvister mellan Preston m.fl. och Wolverhampton Healthcare NHS Trust m.fl., samt mellan Fletcher m.fl. och Midland Bank plc.

Tillämpliga bestämmelser

- 3 I Förenade kungariket säkerställs tillämpningen av principen om lika lön genom Equal Pay Act 1970 (lag om lika lön, nedan kallad EPA). Denna lag antogs den 29 maj 1970 och trädde i kraft den 29 december 1975.

4 EPA införde en laglig rätt för löntagare att åtnjuta anställningsvillkor som är minst lika gynnsamma som de anställningsvillkor som gäller för löntagare av det motsatta könet som utför samma arbete, arbete som anses som likvärdigt eller arbete av lika värde.

5 I section 1(1) i EPA föreskrivs att varje anställningsavtal som en kvinna i Förenade kungariket ingår skall anses innehålla en så kallad jämställdhetsklausul.

6 Enligt section 2(4) i EPA måste en talan om tillämpning av en jämställdhetsklausul väckas inom sex månader från anställningens upphörande, vid äventyr av preklusion.

7 I section 2(5) i EPA föreskrivs att i förfaranden som inletts på grund av åsidosättande av en jämställdhetsklausul kan en kvinna inte göra anspråk på retroaktiv utbetalning av lön eller skadestånd som avser perioder som ligger mer än två år före den dag när hon väckte talan.

8 År 1976 ändrades section 2(5) i EPA genom regulation 12(1) i Occupational Pensions Schemes (Equal Access to Membership) Regulations 1976 (förordningar om ett yrkesbaserat pensionssystem (lika rätt till anslutning), nedan kallade Occupational Pension Regulations). Till följd av denna ändring är regeln om tvåårig retroaktivitet i section 2(5) i EPA även tillämplig på talan som rör likabehandling vad avser rätt till anslutning till yrkesbaserade pensionssystem.

- 9 Målen vid den nationella domstolen rör flera "contracted-out"-pensionssystem som vid skilda tidpunkter i det förgångna inte tillät deltidsanställda arbetstagare att ansluta sig. Det rör sig särskilt om National Health Service (NHS) Pension Scheme, Teachers' Superannuation Scheme, Local Government Superannuation Scheme, Electricity Supply (Staff) Superannuation Pension Scheme, Electricity Supply Pension Scheme, Midland Bank Pension Scheme och Midland Bank Key-Time Pension Scheme. Pensionssystemen kommer att beskrivas i korthet nedan.
- 10 NHS Pension Scheme regleras i förordningar som antagits av Secretary of State for Health och förvaltas av densamma. Fram till den 1 april 1991 hade deltidsanställda som arbetade mindre än hälften av det antal timmar som utgör en anställning på heltid inte rätt att ansluta sig till detta pensionssystem. Sedan den 1 april 1991 har alla anställda inom NHS rätt att ansluta sig, oavsett arbetstid. Redan befintlig personal som var deltidsanställd och som inte redan hade anslutit sig till detta pensionssystem gavs därvid möjlighet att ansluta sig.
- 11 Fram till den 1 maj 1995 hade deltidsanställda lärare inte rätt att ansluta sig till Teachers' Superannuation Scheme om de endast var timanställda eller om de redan uppbar en tjänstepension som lärare. De hade dock möjlighet att ansluta sig om deras lön beräknades på grundval av en del av lönen för en heltidsanställd arbetstagare. Sedan den 1 maj 1995 gäller undantaget för timanställda lärare inte längre.
- 12 Fram till den 1 april 1986 var de arbetstagare som arbetade mindre än 30 timmar per vecka utestängda från anslutning till Local Government Superannuation Scheme. Från och med denna dag kunde deltidsanställda arbetstagare som arbetade minst 15 timmar per vecka och 35 veckor per år ansluta sig.

Den 1 januari 1993 upphävdes villkoret avseende en arbetstid på minst 15 timmar per vecka. Den 1 maj 1995 upphävdes även det andra villkoret, varför alla deltidsanställda sedan dess har möjlighet att ansluta sig till Local Government Superannuation Scheme.

13 Fram till den 1 oktober 1980 saknade de arbetstagare som arbetade mindre än 34,5 timmar per vecka möjlighet att ansluta sig till Electricity Supply (Staff) Superannuation Pension Scheme. Från och med denna dag kan deltidsanställda som arbetar minst 20 timmar per vecka ansluta sig. Den 1 april 1988 upphävdes kravet på en minsta veckoarbetstid, varför samtliga deltidsanställda, från och med denna dag, kan ansluta sig till detta pensionssystem, oavsett veckoarbetstid.

14 Fram till den 1 januari 1989 saknade deltidsanställda arbetstagare möjlighet att ansluta sig till Midland Bank Pension Scheme. Den 1 januari 1989 upprättade Midland Bank ett tilläggs-pensionssystem, Midland Bank Key-Time Scheme. Deltidsanställda som arbetade minst 14 timmar per vecka gavs rätt att ansluta sig till detta system. Från och med den 1 september 1992 har alla deltidsanställda arbetstagare, oavsett veckoarbetstid, möjlighet att ansluta sig till detta system. Den 1 januari 1994 slogs de båda pensionssystemen samman. Anställningsperioder före den 1 januari 1989 beaktas dock inte vid beräkningen av deltidsanställda arbetstagares pension. För rätt till pension enligt systemet krävs dessutom att den berörda arbetstagaren har fullgjort en pensionsgrundande anställningstid om åtminstone två år.

Bakgrunden till tvisterna vid den nationella domstolen

- 15 Den 28 september 1994 meddelade domstolen domar i mål C-57/93, Vroege (REG 1994, s. I-4541), och i mål C-128/93, Fisscher (REG 1994, s. I-4583; svensk specialutgåva, volym 16). I dessa domar ansåg domstolen att rätten att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem omfattas av tillämpningsområdet för artikel 119 i fördraget (domarna i de ovannämnda målen Vroege, punkt 18, och Fisscher, punkt 15). Domstolen ansåg dessutom att en regel som innebär att deltidsanställda arbetstagare inte har rätt att ansluta sig till sådana system är en sådan indirekt diskriminering som strider mot artikel 119 i fördraget, när den drabbar ett mycket större antal kvinnor än män. Detta gäller dock inte fall där arbetsgivaren kan styrka att regeln motiveras av objektiva faktorer utan samband med någon form av könsdiskriminering (domen i det ovannämnda målet Vroege, punkt 17).

- 16 Domstolen fastställde dessutom att begränsningen i tiden av verkningarna av domen av den 17 maj 1990 i mål C-262/88, Barber (REG 1990, s. I-1889; svensk specialutgåva, volym 10, s. 407), inte gäller i fråga om rätten att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem (domarna i de ovannämnda målen Vroege, punkt 32, och Fisscher, punkt 28). Domstolen ansåg vidare att den direkta effekten av artikel 119 i fördraget kan åberopas för att kräva likabehandling med retroaktiv verkan i fråga om rätten att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem. Denna rätt gäller från och med den 8 april 1976, dagen för domen i mål 43/75, Defrenne II (REG 1976, s. 455; svensk specialutgåva, volym 3, s. 59), i vilken nämnda artikel för första gången tillerkändes direkt effekt.

- 17 Till följd av domarna i de ovannämnda målen Vroege och Fisscher inledde omkring 60 000 deltidsanställda arbetstagare, i privat och offentlig sektor, förfaranden inför Industrial Tribunals i Förenade kungariket. Dessa arbetstagare, som stöder sig på artikel 119 i fördraget, har gjort gällande att de olagligen har utestängts från möjligheten att ansluta sig till olika yrkesbaserade pensionssystem, av de slag som beskrivs ovan i punkterna 10—14. Svarandena i dessa förfaranden är arbetsgivarna eller i förekommande fall de före detta arbetsgivarna.

- 18 Mellan år 1986 och år 1995 ändrades dessa pensionssystem för att deltidsanställda arbetstagare skulle kunna garanteras rätt att ansluta sig. Särskilt förbjöds i Occupational Pension Schemes (Equal Access to Membership) (Amendment) Regulations 1995, med verkan från och med den 31 maj 1995, all direkt eller indirekt könsdiskriminering i fråga om rätten att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem.
- 19 Sökandena i målen vid den nationella domstolen vill dock få fastställt att de har rätt att med retroaktiv verkan ansluta sig till de omtvistade pensionssystemen för de perioder av deltidsanställning som de har fullgjort före de ovannämnda ändringarna. Vissa anställningsperioder går för övrigt tillbaka till tiden före den 8 april 1976.
- 20 Det framgår av begäran om förhandsavgörande att 22 ansökningar från kvinnor som arbetar inom privat och offentlig sektor har valts ut som "pilotfall" i syfte att avgöra vissa rättsfrågor innan bevisfrågorna prövas.
- 21 I en första grupp av mål hade det tillämpliga pensionssystemet ändrats mer än två år innan talan väcktes vid Industrial Tribunal. Även om de perioder av deltidsanställning som sökandena i dessa mål kommer att fullgöra i framtiden kommer att vara pensionsgrundande, kan de däremot, enligt regulation 12 i Occupational Pension Regulations, inte göra gällande rätt till pension som grundas på perioder av deltidsanställning som de har fullgjort mer än två år innan de väckte talan vid Industrial Tribunal.

- 22 I en andra grupp av mål hade sökandena i målen vid den nationella domstolen lämnat sina anställningar mer än sex månader innan de väckte talan vid Industrial Tribunal, varför sökandena enligt section 2(4) i EPA är berövade varje möjlighet att få sina tidigare perioder av deltidsanställning erkända för beräkning av sina pensionsrättigheter.
- 23 Den tredje gruppen av mål kännetecknas av att sökandena i dessa mål arbetar regelbundet, men endast periodvis eller med vissa avbrott, för samma arbetsgivare, enligt successiva juridiskt fristående avtal. Det framgår av begäran om förhandsavgörande att sådana på varandra följande avtal ibland kan täckas av ett paraplyavtal ("umbrella contract"). Enligt ett sådant avtal måste parterna förnya sina olika arbetsavtal, vilket således gör att ett kontinuerligt anställningsförhållande uppkommer.
- 24 I avsaknad av ett paraplyavtal börjar den i section 2(4) i EPA föreskrivna fristen att löpa från och med respektive anställningsavtals utgång och inte från och med upphörandet av anställningsförhållandet mellan arbetstagaren och den berörda institutionen. Härav följer att arbetstagaren kan få sina perioder av deltidsanställning godkända för beräkning av pensionsrättigheter endast under förutsättning att hon har väckt talan inom sex månader från utgången av varje avtal enligt vilket hon har utfört det arbete som tvisten gäller.
- 25 I målen vid den nationella domstolen hävdade sökandena att section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations var oförenliga med gemenskapsrätten. För det första gjorde dessa bestämmelser det i praktiken omöjligt eller orimligt svårt för sökandena att utöva sina rättigheter enligt

artikel 119 i fördraget (effektivitetsprincipen). För det andra var dessa processuella bestämmelser mindre förmånliga än de som avsåg liknande talan som grundas på nationell rätt, särskilt talan som grundas på Sex Discrimination Act 1975 (lag om könsdiskriminering) eller på Race Relations Act 1976 (lag om rasdiskriminering) (likvärdighetsprincipen).

- 26 Industrial Tribunal i Birmingham ansåg i dom av den 4 december 1995 i huvudsak att de förfaranden som hade införts genom de omtvistade bestämmelserna var förenliga med effektivitetsprincipen, eftersom de inte gjorde det orimligt svårt eller i praktiken omöjligt för sökandena att utöva de rättigheter som de hade enligt gemenskapens rättsordning.
- 27 Denna dom fastställdes av Employment Appeal Tribunal. I dom av den 24 juni 1996 fastslog denna senare domstol dessutom att de omtvistade bestämmelserna var förenliga med likvärdighetsprincipen, eftersom de inte var mindre förmånliga än de som avser liknande talan som grundas på nationell rätt. Section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations tillämpas nämligen utan åtskillnad på talan som grundas på åsidosättande av artikel 119 i fördraget och talan som grundas på åsidosättande av de principer som fastställts genom EPA.
- 28 Domen från Employment Appeal Tribunal fastställdes i sin tur genom dom av den 13 februari 1997 från Court of Appeal.

Tolkningsfrågorna

- 29 House of Lords, som har att avgöra målen i sista instans, ansåg att den var skyldig att vända sig till EG-domstolen, eftersom tvisterna rörde problem som måste lösas innan den själv kan avgöra huruvida bestämmelserna i EPA, i dess ändrade lydelse, är förenliga med artikel 119 i fördraget.
- 30 House of Lords beslutade därför att förklara målen vilande och att ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

”I ett fall där

- a) en sökande har förvägrats att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem på grund av deltidsarbete, och
- b) sökanden därför inte har förvärvat pensionsrättigheter på grund av det utförda arbetet avseende sådan pension som skall utbetalas när pensionsåldern uppnås, och

- c) sökanden hävdar att denna behandling utgör indirekt könsdiskriminering, vilken strider mot artikel 119 i EG-fördraget,

har följande tre frågor uppkommit:

1) Är

a) en nationell processuell regel enligt vilken en talan om rätt att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem (vilket ger rätt till pensionsförmåner) vid en arbetsdomstol (Industrial Tribunal) måste väckas inom sex månader från den dag den omtvistade anställningen upphörde,

b) en nationell processuell regel enligt vilken en sökandes pensionsgrundande anställningstid beräknas uteslutande på grundval av anställningstid som infaller efter ett visst datum, som inte kan vara tidigare än två år före dagen för talans väckande (oberoende av om dagen för utbetalning av pensionsförmåner infaller före eller efter dagen för talans väckande),

förenlig med den gemenskapsrättsliga principen att nationella processuella regler avseende åsidosättande av gemenskapsrätten inte får göra det orimligt

svårt eller i praktiken omöjligt för sökanden att utöva sina rättigheter enligt artikel 119?

2) Under förutsättning att

a) rättigheter enligt artikel 119 skall verkställas enligt nationell lag med hjälp av en lag som antogs år 1970, före Förenade kungarikets anslutning till Europeiska gemenskapen, och som trädde i kraft den 29 december 1975, och vilken, redan före den 8 april 1976, gav rätt till lika lön samt likabehandling avseende andra anställningsvillkor,

b) den nationella lagen innehåller de processuella regler som det hänvisas till ovan i fråga 1,

c) andra lagar förbjuder diskriminering i anställningsförhållanden och nationell avtalsrätt föreskriver andra tidsfrister:

i) Står genomförandet av artikel 119 genom denna nationella lag i överensstämmelse med den gemenskapsrättsliga principen att nationella processuella regler avseende åsidosättande av gemenskapsrätten inte får vara mindre förmånliga än de regler som är tillämpliga på en liknande talan som grundas på nationell rätt?

ii) Om så inte är fallet: vilka kriterier är avgörande för huruvida en sådan talan som grundas på nationell rätt som liknar en talan som syftar till att göra gällande rättigheter enligt artikel 119?

iii) Om en nationell domstol identifierar en sådan liknande talan enligt något av de kriterier som har angivits i punkt ii ovan, vilka, om några, är de eventuellt relevanta kriterierna enligt gemenskapsrätten för att avgöra huruvida de processuella reglerna avseende en liknande talan är mer förmånliga än de processuella reglerna avseende tillvaratagande av rättigheter enligt artikel 119?

3) Under förutsättning att

a) en anställd har varit anställd hos samma arbetsgivare enligt flera separata anställningsavtal och dessa avtal täcker bestämda tidsperioder och viss tid har förflutit mellan de perioder som täcks av anställningsavtalen,

b) ingendera av parterna har varit skyldig att ingå nya avtal efter respektive avtals utgång,

- c) sökanden väcker talan inom sex månader från det senaste avtalets (eller avtalens) utgång men inte väcker talan inom sex månader från något (eller några) tidigare avtals utgång:

Är en nationell processuell regel enligt vilken en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem som ger rätt till pensionsförmåner skall väckas inom sex månader från utgången av det (eller de) avtal som talan rör, och som därmed hindrar att anställningstid enligt tidigare avtal behandlas som pensionsgrundande anställningstid, förenlig med

- i) rätten till lika lön för lika arbete enligt artikel 119 i EG-fördraget, och

- ii) den gemenskapsrättsliga principen att nationella processuella regler avseende åsidosättande av gemenskapsrätten inte får göra det orimligt svårt eller i praktiken omöjligt för sökanden att utöva sina rättigheter enligt artikel 119?”

Inledande synpunkter

³¹ Det skall inledningsvis erinras om att det av fast rättspraxis framgår att i avsaknad av gemenskapsrättsliga föreskrifter på området skall det i varje

medlemsstats rättsordning anges vilka domstolar som är behöriga och vilka processuella regler som gäller för talan som syftar till att tillvarata rättigheter som enskilda har på grund av gemenskapsrättens direkta effekt. Dessa regler får emellertid varken vara mindre förmånliga än de som gäller för liknande talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller göra det i praktiken omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av gemenskapsrätten (effektivitetsprincipen) (se i detta hänseende domar av den 16 december 1976 i mål 33/76, Rewe, REG 1976, s. 1989; svensk specialutgåva, volym 3, s. 261, punkterna 5 och 6, och i mål 45/76, Comet, REG 1976, s. 2043, punkt 13, domen i det ovannämnda målet Fisscher, punkt 39, dom av den 6 december 1994 i mål C-410/92, Johnson, REG 1994, s. I-5483, punkt 21, och av den 11 december 1997 i mål C-246/96, Magorrian och Cunningham, REG 1997, s. I-7153, punkt 37).

Den första frågan

- 32 Den första tolkningsfrågan rör effektivitetsprincipens räckvidd och består av två delar. Den första delen av frågan rör huruvida gemenskapsrätten utgör hinder för en nationell processuell regel enligt vilken en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionsystem (vilket ger rätt till pensionsförmåner) måste väckas inom sex månader från den dag den omtvistade anställningen upphörde, vid äventyr av preklusion.
- 33 Vad beträffar frågan huruvida en sådan tidsfrist som föreskrivs i section 2(4) i EPA är förenlig med gemenskapsrättens effektivitetsprincip, följer av fast rättspraxis alltsedan domen i det ovannämnda målet Rewe, punkt 5, att det i princip är förenligt med gemenskapsrätten att fastställa skäliga tidsfrister för att

väcka talan vid äventyr av preklusion, eftersom ett sådant fastställande utgör en tillämpning av den grundläggande principen om rättssäkerhet (dom av den 10 juli 1997 i mål C-261/95, Palmisani, REG 1997, s. I-4025, punkt 28).

- 34 Tvärtemot vad sökandena i målen vid den nationella domstolen har hävdad kan en preklusionsfrist på sex månader av det slag som föreskrivs i section 2(4) i EPA, även om den definitionsmässigt innebär att talan helt eller delvis skall avvisas om tidsfristen har gått ut, inte anses utgöra ett hinder för utbetalning av belopp som sökandena har rätt till enligt artikel 119 i fördraget, trots att de ännu inte är exigibla. En sådan tidsfrist gör det varken omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av gemenskapsrätten, varför den inte påverkar själva kärnan i dessa rättigheter.
- 35 Svaret på den första delen av den första tolkningsfrågan blir således att gemenskapsrätten inte utgör hinder för en nationell processuell regel enligt vilken en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem (vilket ger rätt till pensionsförmåner) måste väckas inom sex månader från den dag anställningen upphör vid äventyr av preklusion, dock under förutsättning att denna tidsfrist inte är mindre förmånlig när talan grundas på gemenskapsrätten än när talan grundas på nationell rätt.
- 36 Den andra delen av den nationella domstolens första fråga rör i huvudsak huruvida gemenskapsrätten utgör hinder för en nationell processuell regel enligt vilken en sökandes pensionsgrundande anställningstid beräknas uteslutande på grundval av anställningstid som infaller efter ett visst datum, som inte kan ligga längre tillbaka i tiden än två år före dagen för talans väckande.

- 37 Det skall inledningsvis anmärkas att sökandena inte har väckt talan för att med retroaktiv verkan erhålla utestående förmåner enligt det yrkesbaserade pensions-systemet, utan för att få fastställt att de har retroaktiv rätt att ansluta sig till detta system, vilket påverkar beräkningen av vilken ersättning som senare skall utbetalas.
- 38 För det fall att en av sökandena i målen vid den nationella domstolen får sin talan bifallen kan hon inte kräva att, bland annat i ekonomiskt hänseende, behandlas fördelaktigare än om hon varit regelrätt ansluten (domen i det ovannämnda målet Fisscher, punkt 36).
- 39 Följaktligen medför den omständigheten att en arbetstagare kan göra anspråk på att med retroaktiv verkan få ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem inte att denne kan underlåta att erlägga de avgifter som är hänförliga till ifrågavarande anslutningsperiod.
- 40 I domen i det ovannämnda målet Magorrian och Cunningham ansåg domstolen att effektivitetsprincipen utgjorde hinder för tillämpningen av en processuell regel som i huvudsak är identisk med den som är i fråga i målen vid den nationella domstolen. I punkt 41 i nämnda dom konstaterade domstolen nämligen att en processuell regel avseende förfaranden rörande rätten att ansluta sig till yrkesbaserade pensionssystem, enligt vilken rätten att få ansluta sig till ett system inte kan beviljas för en period som infallit mer än två år före talans väckande, medför att berörda arbetstagare berövas rätt till ytterligare förmåner enligt det system som de har rätt att vara anslutna till, eftersom nämnda förmåner endast kan beräknas med beaktande av anställningstid som ligger högst två år före tidpunkten för talans väckande.

- 41 Domstolen ansåg härvid att till skillnad från regler som i rättssäkerhetens intresse endast begränsar den retroaktiva verkan av en talan om att erhålla vissa förmåner och som således inte påverkar själva kärnan i de rättigheter som följer av gemenskapens rättsordning, innebär en sådan regel som var i fråga i målet vid den nationella domstolen att det i praktiken blir omöjligt för enskilda att med åberopande av gemenskapsrätten göra gällande sina rättigheter (domen i det ovannämnda målet Magorrian och Cunningham, punkt 44).
- 42 Gemenskapsrätten är således till hinder för att en nationell bestämmelse tillämpas på en talan om att tillerkänna sökandena rätt att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem, då rättsverkningarna i tiden — för det fall talan bifalls — enligt denna nationella bestämmelse begränsas till en tid av två år räknat bakåt i tiden från den dag då talan väcktes (domen i det ovannämnda målet Magorrian och Cunningham, punkt 47).
- 43 Även om den processuella regel som här är i fråga inte helt berövar sökandena i målen vid den nationella domstolen rätten att ansluta sig, hindrar en processuell regel som regulation 12 i Occupational Pensions Regulations ändå, i likhet med den regel som var i fråga i det ovannämnda målet Magorrian och Cunningham, att hela den tid som de berörda har arbetat fram till en tidpunkt två år innan de väckte talan beaktas vid beräkningen av de förmåner som kan utgå även efter talans väckande.
- 44 Denna lösning gör sig här än mer gällande, eftersom sökandena i det ovannämnda målet Magorrian och Cunningham hade väckt talan i syfte att

med retroaktiv verkan få ansluta sig till ett pensionssystem för att erhålla ytterligare förmåner, medan talan i förevarande fall har väckts för att erhålla grundläggande ålderspension.

- 45 Svaret på den andra delen av den första frågan blir således att gemenskapsrätten utgör hinder för en nationell processuell regel enligt vilken en sökandes pensionsgrundande anställningstid beräknas uteslutande på grundval av anställningstid som infaller efter ett visst datum, som inte kan vara tidigare än två år före dagen för talans väckande.

Den andra frågan

- 46 House of Lords har ställt den andra frågan för att få klarhet i vilka kriterier som är avgörande vid bedömningen av om processuella regler av det slag som införts genom section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations, vilka är tillämpliga på sökandenas på artikel 119 i fördraget grundade talan i målen vid den nationella domstolen, är mindre förmånliga än andra processuella regler som är tillämpliga på liknande talan som grundas på nationell rätt.

- 47 Med hänsyn till svaret på den andra delen av den första frågan saknas anledning att pröva räckvidden av likvärdighetsprincipen vad avser regulation 12 i Occupational Pension Regulations.

- 48 House of Lords vill genom den första delen av den andra frågan få veta om denna domstol i syfte att säkerställa att likvärdighetsprincipen iakttas kan anse att en talan som grundas på att bestämmelserna i en lag som EPA har åsidosatts utgör en sådan på nationell rätt grundad talan som liknar en talan grundad på ett åsidosättande av artikel 119 i fördraget.
- 49 Det ankommer i princip på den nationella domstolen, som är ensam om att ha direkt kunskap om de nationella processuella reglerna, att kontrollera huruvida de processuella regler som i den nationella rätten är avsedda att säkerställa skyddet av de rättigheter som medborgarna har på grund av gemenskapsrätten är förenliga med denna princip, samt att undersöka såväl tvisteföremålet som de väsentliga beståndsdelarna i en sådan på nationell rätt grundad talan som påstås vara likartad (dom av den 1 december 1998 i mål C-326/96, Levez, REG 1998, s. I-7835, punkterna 39 och 43).
- 50 EG-domstolen kan emellertid lämna den nationella domstolen vissa upplysningar om tolkningen av gemenskapsrätten som kan vara till hjälp för denna i dess bedömning.
- 51 Det skall härvid anmärkas att domstolen i punkt 46 i domen i det ovannämnda målet Levez, vilken har meddelats efter det att House of Lords begärt förhandsavgörande i förevarande mål, har konstaterat att det är just genom EPA som den gemenskapsrättsliga principen om förbud mot könsdiskriminering i lönehänseende — såsom den följer av artikel 119 i fördraget och av rådets direktiv 75/117/EEG av den 10 februari 1975 om tillnärmningen av medlemsstaternas lagar om tillämpningen av principen om lika lön för kvinnor och män (EGT L 45, s. 19; svensk specialutgåva, område 13, volym 4, s. 78) — har införlivats med nationell rätt. Domstolen underströk i punkt 47 i samma dom att det för att säkerställa att likvärdighetsprincipen iakttas inte är tillräckligt att

samma processuella regler tillämpas på två typer av jämförbara anspråk, av vilka det ena grundas på gemenskapsrätten och det andra på nationell rätt, eftersom det rör sig om ett och samma rättsmedel.

- 52 Sedan Förenade kungariket har anslutit sig till gemenskapen utgör EPA den lagstiftning genom vilken denna stat fullgör sina skyldigheter enligt artikel 119 i fördraget och direktiv 75/117. Domstolen ansåg därför att det inte var lämpligt att lägga denna lagstiftning till grund för en jämförelse i syfte att säkerställa att likvärdighetsprincipen iakttas (domen i det ovannämnda målet Levez, punkt 48).
- 53 Svaret på den första delen av den andra frågan blir således att en talan som grundas på att bestämmelserna i en lag som EPA har åsidosatts inte utgör en sådan på nationell rätt grundad talan som liknar en talan grundad på ett åsidosättande av artikel 119 i fördraget.
- 54 Den andra delen av den andra frågan rör vilka kriterier i gemenskapsrätten som är avgörande vid bedömningen av huruvida det är fråga om en sådan på nationell rätt grundad talan som liknar en talan som grundas på gemenskapsrätten.
- 55 Iakttagandet av likvärdighetsprincipen förutsätter att den omtvistade regeln tillämpas på samma sätt på talan som grundas på åsidosättande av gemenskapsrätten som på talan som grundas på åsidosättande av nationell rätt när föremålet för och bakgrunden till talan är likartade (domen i det ovannämnda målet Levez, punkt 41).

- 56 För att kontrollera om likvärdighetsprincipen har iakttagits i förevarande fall skall den nationella domstolen, som är ensam om att ha direkt kunskap om de processuella reglerna för talan i arbetsrättsliga mål, undersöka såväl tvisteföremålet som de väsentliga beståndsdelarna i en sådan på nationell rätt grundad talan som påstås vara likartad (domen i det ovannämnda målet Levez, punkt 43).
- 57 Svaret på den andra delen av den andra frågan blir således att den nationella domstolen, vid bedömningen av huruvida en talan som väckts med stöd av nationell rätt är en sådan på nationell rätt grundad talan som liknar en talan som syftar till att göra gällande rättigheter enligt artikel 119 i fördraget, skall pröva likheten mellan de olika typerna av talan vad avser deras föremål, bakgrund och väsentliga beståndsdelar.
- 58 House of Lords vill genom den tredje delen av den andra frågan få veta vilka kriterier som är relevanta vid bedömningen av huruvida de processuella regler som är tillämpliga på en talan som den domstolen, i förekommande fall, anser vara liknande är mer förmånliga än de processuella regler som gäller för tillvaratagande av rättigheter enligt artikel 119.
- 59 Vad avser den bedömning som den nationella domstolen har att göra vill domstolen erinra om de upplysningar om tolkningen av gemenskapsrätten som domstolen har lämnat i detta avseende i domen i det ovannämnda målet Levez.

- 60 Domstolen konstaterade i punkt 51 i nämnda dom att likvärdighetsprincipen skulle åsidosättas om en enskild som åberopar en rättighet som han har enligt gemenskapsrätten belastas med extra kostnader och måste iaktta ytterligare tidsfrister i förhållande till en sökande som grundar sin talan på nationell rätt.
- 61 Domstolen anmärkte rent allmänt att varje fall där en fråga uppkommer huruvida en nationell processuell regel är mindre förmånlig än de regler som avser liknande talan som grundas på nationell rätt skall prövas av nationell domstol med beaktande av bestämmelsens funktion i förfarandet som helhet beaktat samt hur förfarandet är utformat och vilka särregler som gäller för förfarandet i olika nationella instanser (domen i det ovannämnda målet Levez, punkt 44).
- 62 Av detta följer att olika aspekter av processuella regler inte kan prövas isolerat utan skall ses mot bakgrund av deras allmänna sammanhang. En sådan prövning får dessutom inte vara subjektiv och grundas på de faktiska omständigheterna, utan den skall bestå av en objektiv och abstrakt jämförelse av de processuella reglerna i fråga.
- 63 Svaret på den tredje delen av den andra frågan blir således att den nationella domstolen vid bedömningen av huruvida olika processuella regler är likvärdiga, på ett objektivt och abstrakt sätt skall pröva om reglerna i fråga liknar varandra med beaktande av reglernas funktion i förfarandet som helhet betraktat, hur förfarandet är utformat och reglernas särskilda kännetecken.

Den tredje frågan

- 64 House of Lords har ställt den tredje frågan för att få klarhet i huruvida gemenskapsrätten utgör hinder för en nationell processuell regel enligt vilken en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionsystem (vilket ger rätt till pensionsförmåner) skall väckas inom sex månader från utgången av det (eller de) avtal som talan rör.
- 65 Det skall härvid anmärkas att denna fråga rör ett antal mål vid den nationella domstolen som kännetecknas av att sökandena i dessa mål arbetar regelbundet, men endast periodvis eller med vissa avbrott, för samma arbetsgivare, enligt successiva juridiskt fristående avtal. Det framgår dock av begäran om förhandsavgörande att i avsaknad av ett paraplyavtal börjar den i section 2(4) i EPA föreskrivna fristen att löpa från och med respektive anställningsavtals utgång och inte från och med upphörandet av anställningsförhållandet mellan arbetstagaren och den berörda institutionen. Härav följer att arbetstagaren kan få sina perioder av deltidsanställning godkända för beräkning av pensionsrättigheter endast under förutsättning att hon har väckt talan inom sex månader från utgången av varje avtal enligt vilket hon har utfört det arbete som tvisten gäller.
- 66 Kommissionen har i sitt skriftliga yttrande hävdatt att det av två skäl skulle strida mot effektivitetsprincipen att tillämpa en sådan processuell regel på sökandenas talan i dessa mål. För det första tvingar denna processuella regel de arbetstagare som begär att perioder av deltidsanställning skall beaktas vid beräkningen av

deras rätt till pension att gång på gång väcka talan i fråga om varje enskilt avtal enligt vilket de har utfört det omtvistade arbetet. Dessutom hindrar en sådan regel att hela den anställningstid som de berörda arbetstagarna har fullgjort beaktas vid beräkningen av deras pensionsförmåner, trots att denna anställningstid ingår i en fortgående anställning. De berörda arbetstagarna, vilka har väckt sin första talan inom sex månader från utgången av deras senaste anställningsavtal, berövas därigenom möjligheten att göra gällande anställningsperioder som är knutna till tidigare anställningsavtal.

67 Domstolen har ovan i punkt 33 erinrat om att den redan tidigare har förklarat att det är förenligt med gemenskapsrätten att fastställa skäligena tidsfrister för att väcka talan vid äventyr av preklusion, eftersom tidsfristerna utgör en tillämpning av den grundläggande principen om rättssäkerhet. Sådana tidsfrister kan således inte anses vara av sådan art att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av gemenskapsrätten.

68 Rättssäkerhetsprincipen innebär i och för sig även ett krav på att det skall vara möjligt att med precision fastställa från vilken tidpunkt en preklusionsfrist börjar löpa, men i fall av på varandra följande tidsbegränsade anställningsavtal, av det slag som beskrivs i den tredje frågan, blir det orimligt svårt för arbetstagarna att utöva sina rättigheter enligt artikel 119 i fördraget om preklusionsfristen börjar löpa efter varje anställningsavtals utgång.

69 Det är emellertid möjligt att med precision bestämma utgångspunkten för en preklusionsfrist när det är fråga om ett stabilt anställningsförhållande som följer

av en serie tidsbegränsade avtal som ingås med regelbundna intervaller och som rör samma tjänst, för vilken samma pensionssystem är tillämpligt.

- 70 Det finns nämligen ingenting som hindrar att man bestämmer utgångspunkten för preklusionsfristen till den dag då serien av sådana avtal har brutits genom att något av de förhållanden som kännetecknar ett stabilt anställningsförhållande inte längre är för handen, antingen genom att regelbundenheten i intervallerna har brutits eller genom att det nya anställningsavtalet inte rör samma tjänst för vilken samma pensionssystem är tillämpligt.
- 71 Att under sådana förhållanden kräva att en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem skall väckas inom sex månader från utgången av det (eller de) avtal som talan rör kan inte anses berättigat med hänsyn till kravet på rättssäkerhet.
- 72 Svaret på den tredje frågan blir således att gemenskapsrätten utgör hinder för tillämpning av en nationell processuell regel enligt vilken en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem (vilket ger rätt till pensionsförmåner) skall väckas inom sex månader från utgången av det (eller de) avtal som talan rör, i fall då det rör sig om ett stabilt anställningsförhållande som följer av en serie tidsbegränsade avtal som ingås med regelbundna intervaller och som rör samma tjänst, för vilken samma pensionssystem är tillämpligt.

Rättegångskostnader

- 73 De kostnader som har förorsakats den brittiska och den irländska regeringen samt Europeiska gemenskapernas kommission, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målen vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN

— angående de frågor som genom beslut av den 5 februari 1998 har ställts av House of Lords — följande dom:

- 1) Gemenskapsrätten utgör inte hinder för en nationell processuell regel enligt vilken en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem (vilket ger rätt till pensionsförmåner) måste väckas inom sex månader från den dag då anställningen upphörde vid äventyr av preklusion, dock under

förutsättning att denna tidsfrist inte är mindre förmånlig i fall av talan som grundas på gemenskapsrätten än i fall av talan som grundas på nationell rätt.

- 2) Gemenskapsrätten utgör hinder för en nationell processuell regel enligt vilken en sökandes pensionsgrundande anställningstid beräknas uteslutande på grundval av anställningstid som infaller efter ett visst datum, som inte kan vara tidigare än två år före dagen för talans väckande.

- 3) En talan som grundas på att bestämmelserna i en lag som Equal Pay Act 1970 har åsidosatts utgör inte en sådan på nationell rätt grundad talan som liknar en talan grundad på ett åsidosättande av artikel 119 i EG-fördraget (artiklarna 117—120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136—143 EG).

- 4) Den nationella domstolen skall vid bedömningen av huruvida en talan som väckts med stöd av nationell rätt är en på nationell rätt grundad talan som liknar en talan som syftar till att göra gällande rättigheter enligt artikel 119 i fördraget, pröva likheten mellan de olika typerna av talan vad avser deras föremål, bakgrund och väsentliga beståndsdelar.

- 5) Den nationella domstolen skall vid bedömningen av huruvida olika processuella regler är likvärdiga, på ett objektiva och abstrakt sätt pröva om reglerna i fråga liknar varandra med beaktande av reglernas funktion i förfarandet som helhet betraktat, hur förfarandet är utformat och reglernas särskilda kännetecken.

- 6) Gemenskapsrätten utgör hinder för tillämpning av en nationell processuell regel enligt vilken en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem (vilket ger rätt till pensionsförmåner) skall väckas inom sex månader från utgången av det (eller de) avtal som talan rör, i fall då det rör sig om ett stabilt anställningsförhållande som följer av en serie tidsbegränsade avtal som ingås med regelbundna intervaller och som rör samma tjänst, för vilken samma pensionssystem är tillämpligt.

Rodríguez Iglesias

Moitinho de Almeida

Edward

Schintgen

Kapteyn

Puissochet

Hirsch

Jann

Ragnemalm

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 16 maj 2000.

R. Grass

G.C. Rodríguez Iglesias

Justitiesekreterare

Ordförande